

УДК 342.9:349

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.17>

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «МІСТОБУДІВНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ» ЯК ЕЛЕМЕНТУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСТОБУДІВНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА ТЕРИТОРІЯХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Сухацький А.П.,
*аспірант кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0009-0005-0543-4478
e-mail: a.sukhatskyi@gmail.com*

Сухацький А.П. Проблеми визначення терміну «містобудівні перетворення» як елементу термінологічного апарату правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини.

Стаття присвячена дослідженню актуальної проблеми відсутності законодавчого визначення терміну «містобудівні перетворення» в контексті правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини. Автор зауважує, що термінологічний апарат правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини фактично є недослідженим. У ході дослідження автор здійснив комплексний аналіз чинної нормативно-правової бази. У статті проаналізовано положення Закону України «Про основи містобудування», Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», Закону України «Про архітектурну діяльність», Закону України «Про охорону культурної спадщини» та Закону України «Про охорону археологічної спадщини». Автором з'ясовано, що названі закони не містять визначення терміну «містобудівні перетворення» ні узагальненого характеру, ні в контексті правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини. У статті зазначається, що законодавчі акти у сфері містобудування містять визначення базових термінів «містобудування (містобудівна діяльність)» та «будівництво», але термін «містобудівні перетворення» в їх тексті взагалі не вживається. Водночас автором встановлено, що законодавчі акти у сфері охорони культурної спадщини передбачають конкретні повноваження органів охорони культурної спадщини у сфері містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини. У статті вказується, що має місце законодавча прогалина відповідного правового регулювання. Автор зауважує, що здійснення визначення терміну «містобудівні перетворення» на рівні підзаконних-нормативно-правових актів є вимушеним кроком відповідних органів державної влади спрямованим на заповнення законодавчої прогалини у правовому регулюванні. У статті наголошується на існуванні нагальної необхідності закріплення терміну «містобудівні перетворення» на законодавчому рівні з метою усунення прогалини правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини.

Ключові слова: правове регулювання, містобудівні перетворення, території об'єктів культурної спадщини, містобудування, будівництво, органи охорони культурної спадщини.

Sukhatskyi A.P. Problems of defining the term “urban planning transformations” as an element of the terminological apparatus of legal regulation of urban planning transformations in the territories of cultural heritage sites

The article is devoted to the study of the current problem of the lack of a legislative definition of the term “urban planning transformations” in the context of legal regulation of urban planning transformations in the territories of cultural heritage sites. The author notes that the terminological

apparatus of legal regulation of urban planning transformations in the territories of cultural heritage sites is actually unexplored. In the course of the study, the author carried out a comprehensive analysis of the current regulatory framework. The article analyzes the provisions of the laws of Ukraine “On the Fundamentals of Urban Planning”, “On Regulation of Urban Planning Activities”, “On Architectural Activities”, “On Protection of Cultural Heritage” and “On Protection of Archaeological Heritage”. The author found out that the mentioned laws do not contain a definition of the term “urban planning transformations” either of a generalized nature or in the context of legal regulation of urban planning transformations in the territories of cultural heritage sites. The article notes that legislative acts in the field of urban planning contain definitions of the basic terms “urban planning (urban planning activity)” and “construction”, but the term “urban planning transformations” is not used at all in their text. At the same time, the author establishes that legislative acts in the field of cultural heritage protection provide for specific powers of cultural heritage protection bodies in the field of urban planning transformations on the territories of cultural heritage sites. The article indicates that there is a legislative gap in the relevant legal regulation. The author notes that the implementation of the definition of the term “urban planning transformations” at the level of subordinate legislative and regulatory legal acts is a forced step of the relevant state authorities aimed at filling the legislative gap in legal regulation. The article emphasizes the urgent need to consolidate the term «urban planning transformations» at the legislative level in order to eliminate the gap in the legal regulation of urban planning transformations in the territories of cultural heritage sites.

Key words: legal regulation, urban transformations, territories of cultural heritage sites, urban planning, construction, cultural heritage protection bodies.

Постановка проблеми. Необхідність дослідження сутності та змісту правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об’єктів культурної спадщини постають досить гостро.

Невирішеність питань із хаотичним будівництвом споруд на територіях об’єктів культурної спадщини всупереч законодавству щодо охорони культурної спадщини та містобудівної документації, часта руйнація пам’яток, порушення прав і законних інтересів громадян щодо захисту культурної спадщини тощо, потребує відповідного державного управління.

Ефективне державне управління у сфері містобудівних перетворень на територіях об’єктів культурної спадщини в першу чергу залежить від належного правового регулювання.

Водночас, термін «містобудівні перетворення» не є усталеним у законодавстві України. Відтак, дослідження питання термінологічного апарату правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об’єктів культурної спадщини є особливо актуальним.

Мета дослідження полягає у комплексному науково-теоретичному аналізі терміну «містобудівні перетворення» як елементу термінологічного апарату правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об’єктів культурної спадщини та з’ясування необхідності законодавчих змін щодо термінологічної визначеності та усунення прогалини у вказаній сфері правового регулювання.

Стан опрацювання проблематики. Термінологічний апарат у правовому регулюванні містобудівних перетворень на територіях об’єктів культурної спадщини фактично є недослідженим. Однак, певних аспектів у своїх наукових працях торкнулися ряд українських науковців: Усенко О.В., Кондратенко Ю.В., Ріпенко А.І., Маліков С.К., Околович М.С., Хряпинський А.П., Нєборський Є.А., Курчин О.Г., Рибак К.О. та інші.

Виклад основного матеріалу. Основний Закон України встановлює, що культурна спадщина охороняється законом (ч. 4 ст. 54) і держава забезпечує збереження історичних пам’яток та інших об’єктів, що становлять культурну цінність (ч. 5 ст. 54) [1]. На цьому також наголошував Конституційний Суд України (абз. 2 п. 6 рішення від 16.10.2008 № 24-рп/2008) [2].

Відтак, правове регулювання відносин у сфері охорони культурної спадщини, зокрема містобудівних перетворень на територіях об’єктів культурної спадщини, перш за все має здійснюватися на законодавчому рівні.

Разом з тим значення терміну «містобудівні перетворення» як елементу термінологічного апарату правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об’єктів культурної спадщини також повинно бути сформульоване на законодавчому рівні.

Окрім Конституції України основними законодавчими актами у сферах містобудування та охорони культурної спадщини є закони України «Про основи містобудування», «Про регулювання

містобудівної діяльності», «Про архітектурну діяльність», «Про охорону культурної спадщини» та «Про охорону археологічної спадщини».

Положення названих законів є предметом нашого аналізу в контексті дослідження проблеми визначення терміну «містобудівні перетворення» як елементу термінологічного апарату правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини.

Закон України «Про основи містобудування» визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади містобудівної діяльності в Україні і спрямований, зокрема, на забезпечення збереження культурної спадщини [3].

Слід зауважити, що цей Закон не містить визначення терміну «містобудівні перетворення» і такий термін не вживається в його тексті. Водночас, він містить визначення терміну «містобудування (містобудівна діяльність)», який є базовим у правовому регулюванні містобудування.

Так, містобудування (містобудівна діяльність) – це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян по створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури (ст. 1 Закону України «Про основи містобудування») [3].

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» встановлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності і спрямований, зокрема, на забезпечення збереження культурної спадщини [4], а Закон України «Про архітектурну діяльність» визначає правові та організаційні засади здійснення архітектурної діяльності [5].

Слід зауважити, що ці закони також не містять визначення терміну «містобудівні перетворення» і такий термін не вживається в їх тексті. Разом з тим, їх положення містять визначення термінів «будівництво» та «будівництво об'єкта архітектури».

Так, будівництво – це нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт об'єкта будівництва (п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності») [4], а будівництво об'єкта архітектури – це нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт об'єкта архітектури (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про архітектурну діяльність») [5].

Таким чином, з аналізу законодавчих актів у сфері містобудування вбачається, що вони не містять визначення терміну «містобудівні перетворення» ні узагальненого характеру, ні в контексті правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини. Більш того, такий термін взагалі не вживається в їх тексті. Водночас, їх положення містять визначення базових термінів «містобудування (містобудівна діяльність)» та «будівництво».

У свою чергу, Закон України «Про охорону культурної спадщини» регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті [6], а Закон України «Про охорону археологічної спадщини» – відносини, пов'язані з охороною археологічної спадщини України, як невід'ємної частини культурної спадщини [7].

Перш за все слід зауважити, що ці закони також не містять визначення терміну «містобудівні перетворення». Проте, їх положеннями закріплено конкретні повноваження органів охорони культурної спадщини у сфері містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини.

Так, Законом України «Про охорону культурної спадщини» передбачені наступні повноваження органів охорони культурної спадщини:

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини погоджує програми та проекти містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках національного значення, їх територіях, в історико-культурних заповідниках, на історико-культурних заповідних територіях, у зонах охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць, а також програми і проекти, реалізація яких може позначитися на об'єктах культурної спадщини (п. 14 ч. 2 ст. 5) [6];

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини, на підставі висновку органу, що забезпечує дотримання режиму історико-культурної заповідної території, погоджує здійснення у межах історико-культурної заповідної території

містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, будівельних, меліоративних, шляхових, земляних робіт (ч. 4 ст. 33) [6];

орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органи охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до їхньої компетенції погоджують відповідні програми та проекти містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт, реалізація яких може позначитися на стані пам'яток місцевого значення, їх територій і зон охорони (п. 9 ч. 1 ст. 6) [6];

районні державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад відповідно до їх компетенції надають висновки щодо відповідних програм та проектів містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках місцевого значення, історико-культурних заповідних територіях та в зонах їх охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць, а також програм та проектів, реалізація яких може позначитися на стані об'єктів культурної спадщини (п. 7 ч. 2 ст. 6) [6];

орган, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник погоджує здійснення у межах історико-культурного заповідника містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, будівельних, меліоративних, шляхових, земляних робіт (ч. 4 ст. 33) [6].

Крім того, положеннями Закону України «Про охорону культурної спадщини» передбачено, що на охоронюваних археологічних територіях, у межах зон охорони пам'яток, історичних ареалів населених місць, занесених до Списку історичних населених місць України, забороняються містобудівні, архітектурні чи ландшафтні перетворення, будівельні, меліоративні, шляхові, земляні роботи без дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини (ч. 7 ст. 32) [6].

У свою чергу, Законом України «Про охорону археологічної спадщини» передбачені такі повноваження органів охорони культурної спадщини:

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини погоджує програми та проекти містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках національного значення та в зонах їх охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць з урахуванням експертного висновку за результатами наукової археологічної експертизи зазначених проектів (абз. 7 ч. 2 ст. 6) [7];

орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим, обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад погоджують програми та проекти містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт, виконання яких може позначитися на стані пам'яток місцевого значення, їх територій і зон охорони, з урахуванням експертного висновку за результатами наукової археологічної експертизи зазначених проектів (абз. 7 ст. 7) [7].

Відтак, проведений аналіз законодавчих актів у сфері охорони культурної спадщини свідчить, що вони не містять визначення терміну «містобудівні перетворення» ні узагальненого характеру, ні в контексті правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини.

Попри це їх положення передбачають конкретні повноваження органів охорони культурної спадщини щодо погоджень програм та проектів містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини та погоджень, надання дозволів здійснення містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини.

Окрім того, слід зазначити, що Україна є державою-стороною Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (далі – Конвенція).

Кожна держава-сторона Конвенції визнає зобов'язання забезпечувати охорону та збереження культурної спадщини, яка перебуває на її території. З цією метою вона прагне діяти як власними зусиллями так і використовувати міжнародну допомогу і співробітництво [8]. Таке співробітництво здійснюється, зокрема, через Комітет всесвітньої спадщини.

У пункті 172 операційних настанов з виконання Конвенції Комітет всесвітньої спадщини запрошує держави-сторони Конвенції інформувати Комітет про їхні наміри здійснити або дозволити на території, що перебуває під захистом Конвенції, значні відновлювальні або будівельні роботи, які можуть вплинути на видатну універсальну цінність об'єкта [9].

Зважаючи на те, що об'єкт всесвітньої спадщини має правовий статус пам'ятки національного значення (ч. 1 ст. 37-2 Закону України «Про охорону культурної спадщини»), проекти містобудів-

них, архітектурних та ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на об'єкті всесвітньої спадщини погоджує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини (п. 14 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про охорону культурної спадщини») [6].

Водночас, проведенню містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на об'єкті всесвітньої спадщини, його території, в буферній зоні передусє інформування Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Рекомендації Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО щодо проектів містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на об'єкті всесвітньої спадщини, його території, в буферній зоні є обов'язковими для виконання при проведенні таких робіт (ч. 3 ст. 37-2 Закону України «Про охорону культурної спадщини») [6].

Отже, попри відсутність визначення терміну «містобудівні перетворення», положеннями Закону України «Про охорону культурної спадщини» передбачено повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини щодо погодження проектів містобудівних перетворень на об'єкті всесвітньої спадщини, його території, а також обов'язковість рекомендацій Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО щодо таких проектів.

У зв'язку з вище викладеним слід звернути увагу, що згідно з нормами Основного Закону в Україні визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19) [1]. У цих нормах Конституції України втілено загальновідому формулу обмеження дискреційних повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування «дозволено лише те, що прямо передбачено законом».

Разом з тим, складником принципу верховенства права є юридична визначеність, яка полягає, з-поміж іншого, в чіткості та зрозумілості норм права, передбаченості їх змісту та можливих наслідків застосування або іншої форми реалізації цих норм права (абз. 4 п. 4.1. мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 01.03.2023 № 1-р(П)/2023) [10].

Таким чином, у законодавчих актах у сферах містобудування та охорони культурної спадщини має місце прогалина правового регулювання, оскільки за наявності відповідних повноважень органів охорони культурної спадщини, відсутнє визначення терміну «містобудівні перетворення» як узагальненого характеру так і в контексті правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини.

Водночас слід зауважити, що складається ситуація, коли визначення терміну «містобудівні перетворення» здійснюється на рівні підзаконних-нормативно-правових актів.

У затвердженому Кабінетом Міністрів України Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації термін «містобудівні перетворення» має таке значення: містобудівні перетворення – нове будівництво, реконструкція, демонтаж будівель і споруд, відновлення втрачених об'єктів культурної спадщини, реставрація з пристосуванням із зміною просторових параметрів будівель і споруд, роботи з інженерного захисту, інженерної підготовки території, ландшафтні перетворення, розвиток транспортної інфраструктури та інженерних мереж [11].

У затвердженому Міністерством культури України Порядку інформування Міжурядового комітету з охорони всесвітньої культурної і природної спадщини про наміри здійснити містобудівні перетворення на території об'єкта культурної спадщини, включеного до Списку всесвітньої спадщини, та/або в межах його буферної зони термін «містобудівні перетворення» вживається у такому значенні: містобудівні перетворення – нове будівництво, реконструкція, реставрація, земляні роботи, ландшафтні перетворення на території об'єкта всесвітньої спадщини та/або в межах його буферної зони [12].

Проте, це вимушені кроки спрямовані на заповнення законодавчої прогалини у правовому регулюванні, які якщо не погіршують, то ускладнюють дотримання юридичної визначеності у сфері правового регулювання містобудівних перетворень на території об'єктів культурної спадщини. До того ж, заповнення законодавчої прогалини є прерогативою Верховної Ради України.

Крім того, слід зазначити про хоч і не дуже вдалу, оскільки законопроект зняли з розгляду через велику кількість зауважень, але чи не єдину спробу дати визначення терміну «містобудівні випробування» на законодавчому рівні.

Так, проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання руйнуванню та знищенню нерухомої культурної спадщини» було запропоновано доповнити статтю 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини», зокрема, абзацом такого змісту: «містобудівне перетворення – містобудівна діяльність, під час якої відбуваються зміни планувальної структури населеного пункту, зміни містобудівної або функціональної ролі вулиць, площ, парків, скверів та інших містобудівних утворень. Будівництво або реконструкція, яка призводить до зміни сталої системи об'ємно-просторових домінант та об'ємно-просторової структури населеного пункту;» [13].

Головне науко-експертне управління у зауваженнях до законопроекту зазначило, що запропоноване визначення терміну «містобудівне перетворення» не належить до предмету правового регулювання Закону України «Про охорону культурної спадщини», оскільки виходить за межі відносин у сфері охорони культурної спадщини і стосується містобудівної діяльності у цілому. При цьому, законодавство у сфері містобудівної діяльності, зокрема, закони України «Про основи містобудування», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про архітектурну діяльність» не передбачають регулювання відносин щодо містобудівних перетворень [14].

Міністерство розвитку громад та територій України зауважило, що запропоноване у законопроекті визначення терміну «містобудівне перетворення» містить вкрай суперечливі сполучення та уривки термінології законодавства сфери містобудівної діяльності, які у незрозумілому поєднанні суперечать законодавчо сформованим принципам та поняттям [15].

Міністерство юстиції України повідомило, що запропоноване у законопроекті визначення терміну «містобудівне перетворення» потребує узгодження з положеннями законів України «Про основи містобудування», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про архітектурну діяльність», зокрема, в частині визначення термінів «містобудування (містобудівна діяльність)» та «будівництво», а також доопрацювання в частині вживання слів та термінів «містобудівна або функціональна роль», «містобудівні утворення», «будівництво або реконструкція», «нового будівництва», «реконструкція та нове будівництво» [16].

Проте, жоден із згаданих суб'єктів не вказав, що попри недосконалість запропонованого у законопроекті визначення терміну «містобудівні перетворення», існує нагальна необхідність його закріплення на законодавчому рівні з метою усунення прогалини відповідного правового регулювання.

Висновки. Аналіз законодавчих актів у сферах містобудування та охорони культурної спадщини свідчить про відсутність визначення терміну «містобудівні перетворення» як узагальненого характеру так і в контексті правового регулювання містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини. Термін «містобудівні перетворення» взагалі не вживається у законах України «Про основи містобудування», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про архітектурну діяльність». Тоді як законами України «Про охорону культурної спадщини» та «Про охорону археологічної спадщини» передбачені конкретні повноваження органів охорони культурної спадщини щодо погоджень програм та проектів, надання дозволів здійснення містобудівних перетворень на територіях об'єктів культурної спадщини. Має місце законодавча прогалина у правовому регулюванні, а спроби вирішити її шляхом здійснення визначення терміну «містобудівні перетворення» на рівні підзаконних-нормативно-правових актів є недостатніми у розумінні принципу юридичної визначеності та дозвільного принципу для органів державної влади і органів місцевого самоврядування «дозволено лише те, що прямо передбачено законом». Існує нагальна необхідність закріплення на законодавчому рівні терміну «містобудівні перетворення» з метою усунення прогалини у відповідному правовому регулюванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996; зі змінами від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Рішення Конституційного Суду України від 16.10.2008 № 24-пп/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v024p710-08#Text>.
3. Про основи містобудування: Закон України від 16.11.1992 № 2780-XII; зі змінами від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#top>.
4. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI; зі змінами від 21.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>.

5. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 № 687-XIV; зі змінами від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#top>.
6. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III; зі змінами від 02.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>.
7. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18.03.2004 № 1626-IV; зі змінами від 12.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#top>.
8. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text.
9. Керівні настанови до імплементації Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: Збірник документів. URL: <https://mcsc.gov.ua/files/pdf/856987.pdf>.
10. Рішення Конституційного Суду України від 01.03.2023 № 1-п(II)/2023. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-rii2023.pdf>.
11. Порядок розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.09.2021 № 926 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1557); зі змінами від 11.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2021-%D0%BF#Text>.
12. Порядок інформування Міжурядового комітету з охорони всесвітньої культурної і природної спадщини про наміри здійснити містобудівні перетворення на території об'єкта культурної спадщини, включеного до Списку всесвітньої спадщини, та/або в межах його буферної зони: Наказ Міністерства культури України 20.04.2018 № 345, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 06.07.2018 за № 786/32238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0786-18#Text>.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання руйнуванню та знищенню нерухомої культурної спадщини: Проект Закону України від 30.12.2020 № 4561. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4561&skl=10.
14. Висновок Головного науко-експертного управління до проекту Закону України реєстр. № 4561 від 30.12.2020. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=70779&pf35401=542616>.
15. Пропозиції Міністерства розвитку громад та територій України до проекту Закону України реєстр. № 4561 від 30.12.2020. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2156225.pdf.
16. Лист Міністерства юстиції України щодо доручення Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала від 25.01.2021 № 1921/1/1-21. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2957538.pdf.